

ΙΔΡΥΜΑ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΑΡΙΘ. 8

ΚΩΝ. Ι. ΚΙΤΣΟΥ

Επιτίμου Γενικού Διευθυντού Παιδαγωγικής Ακαδημίας

ΤΑ ΖΩΓΡΑΦΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΑ

(Κεστοράτι Αργυρουάστρου: 1874 - 1891)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1985

ΤΑ ΖΩΓΡΑΦΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΑ
(Κεστοράτι Αργυρουάστρον: 1874 - 1891)

ΙΔΡΥΜΑ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΑΡΙΘ. 8

ΚΩΝ. Ι. ΚΙΤΣΟΥ

Επιτίμου Γενικού Διευθυντού Παιδαγωγικής Ακαδημίας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 55857
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 4/9/2014
ΤΑΞΙΔ. ΑΡΙΣΤ.

ΤΑ ΖΩΓΡΑΦΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΑ

(Κεστοράτι Αργυρουάστρου: 1874 - 1891)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1985

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ

του Προέδρου του Ιδρύματος Βορειοηπειρωτικών Ερευνών

Το χωριό ΚΕΣΤΟΡΑΤΙ βρίσκεται στο κέντρο περίπου του τριγώνου, που σχηματίζουν οι πόλεις Αργυρόκαστρο (Αρχαία Αργυρίη) — Τεπελένι (Αρχαία Αντιγόνεια) και Πρεμετή.

Από το ταπεινό αυτό χωριό κατάγονταν ο μεγάλος ευεργέτης του γένους Χρηστάκης Ζωγράφος και ο γιός του Γεώργιος, που διετέλεσε Πρωθυπουργός της αυτονόμου Πολιτείας της Β. Ηπείρου κατά το 1914.

Στο χωριό αυτό, με την οικονομική βοήθεια και τις προτροπές του Χρ. Ζωγράφου, αναπτύχθηκαν εκπαιδευτήρια διαφόρων βαθμίδων, τα γνωστά Ζωγράφεια Διδασκαλεία, που αποτέλεσαν τηλαυγή πνευματικό φάρο για ολόκληρη την Ήπειρο, στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας.

Τη συγχρότηση, δομή και λειτουργία, αλλά και το πολύπλευρο έργο και την εθνική αποστολή των εκπαιδευτηρίων αυτών, από τη δημιουργία (1874) και για όλο το διάστημα της λειτουργίας τους μέχρι το 1891, φέρνουμε στη δημοσιότητα, με τούτο το βιβλίο, που είναι καρπός του πνευματικού μόχθου και της επιστημοσύνης του γνωστού Παιδαγωγού κ. Κωνσταντίνου Κίτσου, από τον Άγιο Κοσμά Πωγωνίου, Επιτέλους Γενικού Δ) γνή Παιδαγωγικής Ακαδημίας και καθιερωμένου συγγραφέα.

Και είναι ευτύχημα, γιατί με το θέμα αυτό καταπιάστηκε ο κατάλληλος άνθρωπος, για να μιας δώσει μια ακριβή και ολοκληρωμένη εικόνα των Ζωγράφειων Διδασκαλείων και να προσδιορίσει σ' όλες τους τις διαστάσεις την πολύτιμη συνεισφορά τους στην αγάπη της ελληνικής παιδείας, στον ευαίσθητο αυτό χώρο του ακριτικού Ελληνισμού, σε μια κρίσιμη, για την θρησκευτική, εθνική, πολιτιστική και πνευματική του υπόσταση, εποχή.

Γιατί, δύο και αν φαίνεται παράξενο, τα Ζωγράφεια Διδασκαλεία, στάθηκαν, στο χώρο και το χρόνο τους, ταδέια των ονομαστών Διδασκαλείων της Αθήνας (Αρσάκειο), των Ιωαννίνων (Ζωσιμαίας), της Κωνσταντινουπόλεως (Μεγάλης του Γένους Σχολής) και τόσων άλλων περιφέρμων Σχολών του Γένους, και αποτέλεσαν πραγματικό πνευματικό φυτώριο ελληνοχριστιανικών ιδεώδών και παιδείας.

Και οι απόφοιτοι τους όχι μόνο επάνδρωσαν γρήγορα όλα τα παλαιά και νέα σχολεία της Βορείου Ηπείρου, αλλά και δημιούργησαν μια

πλούσια πνευματική ζωή με έντονο ελληνοχριστιανικό χαρακτήρα, που επέδρασε ευεργετικά, για πολλές δεκαετίες, στην πολύπαθη αυτή γωνιά του Ελληνισμού.

Τα Ζωγράφεια Διδασκαλεία από τη μια μεριά και τα περίφημα σχολεία του Αργυροκάστρου, της Κορυτσάς, της Μοσχοπόλεως, της Χειμάρρας, της Πρεμετής, του Λαμπόδου, της Πολύτσανης, της Σωπικής, της Δρόβιανης, του Δελβίνου κπ.λ. συνολικά 360, ανδρωμένα με τις γενναίες επιχορηγήσεις των μεγάλων ευεργετών Αδελφών Ζάππα, Αρσάκη, Σίνα, Ζωγράφου, Μπάγκα, Δούκα και άλλων, με τους 25.000 μαθητές τους, φέρανε μια πραγματική άνθιση της παιδείας και των γραμμάτων στην περιοχή, δημιουργησαν μια ακτινοβολία έξω και πέρα απ' αυτή, και άφησαν μια λαμπρή παράδοση παιδείας, μοναδική για ένα τόσο μικρό τόπο σε τέτοια εποχή.

Αυτή τη ζηλευτή θέση της ελληνικής παιδείας και αυτή την παράδοση, σε συνδυασμό με τις πραγματικές συνθήκες ζωής και παιδείας, που υπάρχουν σήμερα στο χώρο της Βορείου Ηπείρου, δυστυχώς λησμονούν μερικοί 'Ελληνες, όταν αργούνται να καταγοήσουν και να συμπαραταχθούν με τους αδελφούς τους Βορειοηπειρώτες στον αγώνα που κάνουν τώρα για ανθρώπινα δικαιώματα στη Βόρειο Ήπειρο, για ελεύθερη ελληνοχριστιανική παιδεία, για ελεύθερη χρήση της ελληνικής γλώσσας και για ελεύθερη διακίνηση ιδεών και αγθρώπων, δικαιώματα, που είναι υποχρεωμένοι από τις διεθνείς συνθήκες και συμβάσεις να ισεβαστούν και να εφαρμόσουν οι Αλβανοί.

Και από την άποψη αυτή, είναι ευτυχής συγκυρία η έκδοση του παρόντος βιβλίου σήμερα, γιατί αυτό αποτελεί την αφευδέστερη μαρτυρία και την εγκυρότερη και επιστημονικότερη θεμελιωμένη συνηγορία στην προσπάθεια για την επαναλειτουργία των Ελληνικών Σχολείων εκεί που κάποτε ανθούσαν και τώρα δεν υπάρχει ούτε ENA Δημοτικό Σχολείο, στο Αργυρόκαστρο, στην Κορυτσά, στην Πρεμετή, στο Δέλβινο, στους 'Αγιους Σαράντα, στη Χειμάρρα και εκεί όπου σήμερα ζουν συμπαγείς ελληνικοί πληθυσμοί στην κυρίως Αλβανία.

Το 'Ιδρυμα Βορειοηπειρωτικών Ερευνών (I.B.E.), συγχείζοντας τη συμβολή του στη διερεύνηση και προδολή όλων των πτυχών του Βορειοηπειρωτικού χώρου, θεωρεί τιμή του ότι συμπεριέλαβε μεταξύ των εκδόσεών του και την εργασία τούτη του κ. Κωνσταντίνου Κίτσου, του οποίο και ευχαριστεί θεριμά για την προσφορά του.

Θα ήταν όμως παράλειψη, αν δεν αναφέρονταν εδώ, και ας μας το συγχωρέσει ο Σεβαστός μας χορηγός, η προσφορά του κ. Στέφανου Κάλλου, από τη Σωπική Πωγωνίου της Βορείου Ηπείρου, μεγαλοεπιχειρηματία, μέλους της Κ.Ε.Β.Α. και αντιπροσώπου της στον Ο.Η.Ε.

και επιτέλου Επειρωτικού Προξένου της Ελλάδας, ο οποίος κάλυψε ολόκληρη τη δαπάνη της παρούσης εκδόσεως.

Στο άξιο τούτο τέχνο της Βορείου Ηπείρου μας, που συνεχίζει τη μεγάλη και ευγενή παράδοση της Ηπειρωτικής ευποιΐας, απευθύνουμε και από τη θέση αυτή τις ευχαριστίες μας. Η προσφορά του αποτελεί έμπρακτη αναγνώριση του έργου του Ι.Β.Ε. στο γευραλγικό τούτο χώρο που είγαι βέβαιο, ότι θα γίνει παράδειγμα για μέμηση.

Παραδίγοντας το βιβλίο τούτο στην κυκλοφορία και την χρήση των αναγνωστών του, ευχόμαστε να αποτελέσει μια διαρκή υπόμνηση και ένα ακόμη ιστορικό γνοκουμέντο του Δικαίου της υποθέσεως που υπερασπίζουμε με τόσο θάρρος και αυταπάρνηση οι χιλιάδες των πιστών της Βορειοηπειρωτικής ιδέας, όπως αυτή προσδιορίστηκε μόλις χθες, 9-6-85, στο ΣΟΥΓΛΙ από τον Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας.

ΕΕΝΟΦΩΝ Γ. ΚΟΝΤΟΥΡΗΣ

Πρόεδρος Ιδρύματος
Βορειοηπειρωτικών Ερευγών

Ιωάννινα 10-6-1985

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στο Κεστοράπι Αργυρουράσιου της Βορείου Ηπείρου λειτουργούσαν, κατά τους χρόνους της τουρκοκρατίας και επί 18 χρόνια (1874—1891), εκπαιδευτήρια, που πρασκεύαζαν διδασκάλους και διδασκάλισσες με εκσυγχρονισμένο τότε πρόγραμμα μαθημάτων γενικής μαρφώσεως και ψυχοπαιδαγωγικής καταρτίσεως.

Τις δαπάνες για την ανέγερση και συντήρηση των διδακτηρίων, τη λειτουργία των σχολών, την αμοιβή του προσωπικού και τη διατροφή εξήρτια (60) υποτρόφων κάθε χρόνο εκάλυπτε με τις χρηματίες του ο εθνικός ευεργέτης Χρησιάκης Ζωγράφος επιθυμώντας να αναδείξει το μικρό χωριό του σε ανέντιο εθνικής παιδείας.

Τη φροντίδα για την οργάνωση και την παιδαγωγική εποπιεία των Διδασκαλείων είχε αναλάβει ο Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως, ο οποίος προσέδωσε και την επωνυμία στα εκπαιδευτήρια: «Ζωγράφεια Διδασκαλεία».

Το έργο, που πραγματοποιήθηκε, κατά τους δύσκολους εκείνους χρόνους, στις σχολές αυτές, ενέχει εκπαιδευτική, κοινωνική και εθνική σημασία.

Τα Ζωγράφεια Διδασκαλεία, μαζί με τα Ζαρίφεια Διδασκαλεία στη Φιλιππούπολη, ήσαν τα αρχαιότερα εκπαιδευτήρια συστηματικής μαρφώσεως διδασκάλων και διδασκαλισσών στον τουρκοκρατούμενο και ελεύθερο ελληνικό χώρο, αφού είχαν συσταθεί το 1874, αρκειά δηλαδή χρόνια πριν από το Διδασκαλείο Αθηνών (1878), τα Διδασκαλεία Τριπόλεως, Κερκύρας και Λαρίσης (1880), το Ιεροδιδασκαλείο Βελλάς (1911) και το Διδασκαλείο Ιωαννίνων (1913).

Στα ιδρύματα αυτά είχαν τη δυνατότητα να σπουδάζουν με δωρεάν παιδεχόμενη διατροφή, διαμονή και ενδυμασία εξήρτια (60) άποροι, χρηστοί και φιλομαθείς νέοι και νέες από τις επαρχίες της Ηπείρου, καθώς και αρκειοί άλλοι ως υπότροφοι διαφέρων οργανισμών ή ως αυτοσυντήρησητοι.

Οι σπουδάζοντες εκεί, είτε ως υπότροφοι είτε ως αυτοσυντήρησητοι, αποκτούσαν αξιόλογη γενική μάρφωση και φιλοσοφική και παιδαγωγική κατάρτιση. Προσανατόλιζαν τη σκέψη τους προς το ιδεώδες του χριστιανικού, νεοκλασσικού και επιστημονικού ανθρωπισμού και απέβαταν μαρούντα αφυπνίζουν την εθνική συνείδηση των μαθητών τους και να οπλίζουν

ιους μικρούς τροφίμους των στα δημοτικά σχολεία με γνώσεις, δεξιότητες και αρθρές, απαραίτητες για τη ζωή και για ειδυλλούς και κοινωνικούς αγώνες.

Αυτή η εκπαιδευτική, κοινωνική και εθνική προσφορά των Ζωγραφείων Διδασκαλείων θα πρέπει να ελκύσει σήμερα το ενδιαφέρον παιδαγωγών, κοινωνιολόγων και ιστορικών και να συγχωνεί πάντοτε κάθε Ηπειρώτη και κάθε Έλληνα, γιατί πρόκειται για προσφορά μιας φωτεινής πνευματικής εστίας, επί δύο σχεδόν δεκαετίες, σε ένα μικρό χωριό της πουρηκοραιούμενης οντιάς τότε Ηπείρου και για διαν ώραιο καρπό της Ηπειρωτικής φιλογένειας.

Στη μελέτη αυτή, με τα τοία κεφάλαιά της, παρουσιάζονται όλα εκείνα τα απαραίτητα ιστορικά στοιχεία, που μαρτυρούν το εκπαιδευτικό κλίμα της εποχής και την προσφορά των Ζωγραφείων Διδασκαλείων.

Έτσι, στο πρώτο κεφάλαιο περιλαμβάνονται εισαγωγικά στοιχεία, που αναφέρονται στη μόρφωση διδασκάλων στην Ήπειρο κατά τους χρόνους της πουρηκοραιίας και στον βίο και τη φιλογενή δράση του ενεργέτη των Διδασκαλείων Χρηστάκη Ζωγράφου.

Στο δεύτερο και εκπτευόμενο κεφάλαιο αναπιύσσεται η ιστορία ιδρύσεως και λειτουργίας των εκπαιδευτηρίων με ειδικότερη αναφορά στις διαδικασίες συγκροτήσεώς των, τις χρονιγγίες του Χρηστάκη Ζωγράφου, τη αιέγαση, τον σκοπό, τη διοίκηση, το προσωπικό, τους οπονδασιές, τα μαθήματα, τις μαρφές σχολικής ζωής, τα παιδονομικά μέτρα, τα πρότυπα σχολεία και τους σταθμούς της ανοδικής πορείας των Διδασκαλείων. Εξειάζονται κατόπιν τα αίτια διαλύσεώς των και αξιολογείται η προσφορά τους.

Στο τρίτο κεφάλαιο παραθέτομε τον κανονισμό λειτουργίας των Διδασκαλείων, που συνέταξε ειδική επιτροπή εκπαιδευτικών και λογίων του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου και αποδέχθηκε ο Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος. Ειδικότερα, το κείμενο του τρίτου κεφαλαίου περιλαμβάνει σχετικά εισαγωγικά σχόλια μας, την εισηγητική έκθεση, τα 97 άρθρα του κανονισμού, τον κανονισμό λειτουργίας που υηπιαγωγείουν και του δημοτικού σχολείου, την προκήρυξη του Καραπανείου Διαγωνίσματος για τη συγγραφή διδαστικών βιβλίων και τις σχετικές προτάσεις των μελών της επιτροπής.

Στη σύγχρονη αλλά και την παλαιότερη ιστορική και παιδαγωγική βιβλιογραφία ελάχιστα στοιχεία αναφέρονται για τα εξαίρετα αυτά εκπαιδευτήρια. Τα δικά μας αποδεικτικά στοιχεία προέρχονται κυρίως από δυσεύρετες οήμερα πηγές του περασμένου αιώνα, τις οποίες αναφέρουμε στην ειδική βιβλιογραφία κάθε κεφαλαίου.

Θεώρησα χρέος μου να προσφέρω τη μελέτη αυτή στο 'Ιδρυμα Βορειοηπειρωτικών Ερευνών με την επιθυμία να συμβάλω στις επιστημονι-

κές και εθνικές προσπάθειές του. Ευχαριστώ τον κ. πρόεδρο και τα μέλη του Ιδρύματος αυτού, γιατί δέχθηκαν την προσφορά μου και ανέλαβαν την έκδοση της μελέτης μου.

Θα ήθελα να πιστεύω ότι οι σύγχρονες σχολές εκπαιδεύσεως διδασκάλων και καθηγητών στην 'Ηπειρο και στη χώρα μας γενικότερα θα θεωρούν τα Ζωγράφεια Διδασκαλεία, όπως και τα άλλα παρόμοια εκπαιδευτικά ιδρύματα, που ήχωσαν επί τουρκοκρατίας στη σκλαβωμένη παιδία, ως τις βαθύτερες πνευματικές φιλοξενίες των. Και θα είναι ευχής έργον οι σχολές αυτές να αντιλούν από τα παραδοσιακά εκείνα ιδρύματα όχι την τέφρα αλλά τη φλόγα, τη φλόγα εκείνη που σκόρπιζε φως με το σύνθετο εκπαιδευτικό ιδεώδες των, τη φλόγα που θέρμανε ψυχές διδασκόντων και διδασκομένων και αναδείκνυε φρονείς πάθους παιδαγωγίας.

KΩΝ. I. ΚΙΤΣΟΣ

Ιωάννινα, 1985

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

I.- Η ΜΟΡΦΩΣΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

1.- Σχολές για τη μόρφωση διδασκάλων, κατά τη σύγχρονη αντίληψη, είναι εκπαιδευτικά ιδρύματα, που λειτουργούν συνήθως με πρόγραμμα μαθημάτων γενικής μορφώσεως και ειδικής παιδαγωγικής καταρτίσεως. Δέχονται αποφοίτους 2—3 τάξεων εξαταξίου Γυμνασίου, για να τους εκπαιδεύσουν επί 5—6 χρόνια, οπότε ονομάζονται Διδασκαλεία, ή αποφοίτους εξαταξίων Γυμνασίων ή Λυκείων, για να τους εκπαιδεύσουν επί 2—4 χρόνια, οπότε ονομάζονται αναλόγως Παιδαγωγικές Ακαδημίες ή Πανεπιστημιακές Παιδαγωγικές Σχολές.

Με το ακολουθούμενο σύστημά τους αντιμετωπίζονται τρία αντικείμενα εκπαιδεύσεως: ο σκοπός της αγωγής, η διδακτέα ύλη και η μέθοδος διδασκαλίας. Γι' αυτό, στο πρόγραμμα σπουδών περιλαμβάνονται τρεις κύκλοι μαθημάτων ήτοι μαθήματα γενικής φιλοσοφίας και φιλοσοφίας της παιδείας για τη συνειδητοποίηση του εκπαιδευτικού ιδεώδους, μαθήματα γενικής μορφώσεως και δεξιοτήτων για την αντιμετώπιση της διδακτέας ύλης και μαθήματα ψυχολογίας, παιδαγωγικής και διδακτικής με ανάλογες διδακτικές ασκήσεις για την απόκτηση μεθόδου διδασκαλίας.

Με βάση τα παραπάνω κριτήρια για το περιεχόμενο σπουδών στις σύγχρονες σχολές εκπαιδεύσεως διδασκάλων θα πρέπει να εξετάσομε, αν λειτουργούσαν στην Ήπειρο, κατά τους χρόνους της τουρκοκρατίας, ανάλογες σχολές με τους τρεις κύκλους μαθημάτων. Θα πρέπει ακόμη να έχομε υπόψη μας το πολιτιστικό κλίμα στην Ευρώπη και στην άλλη Ελλάδα, στο οποίο ανθούσαν οι σχολές αυτές της Ήπειρου.

2.- Κατά τους χρόνους της τουρκοκρατίας στην πατρίδα μας, οι χώρες της Ευρώπης, ως γνωστόν, αναπτύσσουν δραστηριότητες για την ανακάλυψη νέων χωρών και για υπερπόντιες ειμπορικές συναλλαγές. Πραγματοποιούν την αναγέννηση των γραμμάτων και των τεχνών, σοβαρές μεταβολές των κοινωνικο-πολιτικών πραγμάτων, θρησκευτικές μεταρρυθμίσεις και τις κινήσεις του Αγθρωπισμού και του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού με εξαίρετα επι-

στηγμονικά, εκπαιδευτικά και καλλιτεχνικά επιτεύγματα. Αναδεικνύουν εκλεκτούς στοχαστές, που διατυπώνουν αξιόλογες αντιλήψεις για το σύμπαν και για τον προορισμό και την παιδεία του ανθρώπου.

Και ενώ όλα αυτά παρατηρούνται στην Ευρώπη, οι 'Ελληνες δέχονται επάνω τους, επί τέσσερις αιώνες, το μαστίγιο της ασιατικής δίας, δειγμοπαθούν οικονομικά και πολιτικά και πιέζονται να αρνηθούν τη γλώσσα και τη θρησκεία τους.

Και όμως, η Ορθόδοξη Εκκλησία, οι αυτοδιοίκητες Κοινότητες, οι Φαναριώτες, οι έμποροι και οι ομογενείς ιδρύουν και εγινούν, για την αφύπνιση του Γένους, εξαιρετες Σχολές, όπως στην Κωνσταντινούπολη, το 'Αγιο 'Ορος, τη Ζαγορά, τη Δημητσάνα, τη Χίο, τη Σμύρνη, τις Κυδωνίες, την Τραπεζούντα, το Βουκουρέστι, το Ιάσιο, το Μεσσόλαγγι, την Κεφαλληνία, τα Ιωάννινα. Με το διδακτικό και συγγραφικό έργο των διδασκόντων στις σχολές αυτές διαμορφώνονται τα κινήματα του Θρησκευτικού Ουμανισμού και του Νεοελληνικού Διαφωτισμού¹.

Η 'Ηπειρος τότε, με τη μορφολογία του εδάφους της και τα προγεφυρώματά της σε καίρια παραθαλάσσια σημεία, με τον βιολογικὸ δυγαμισμό των κατοίκων της, με τους πόρους των μεταναστών, με το διάζον πολιτικό κλίμα, που δημιουργούσε η παρουσία του Αλή - Πασά, με την κοινοτική οργάνωση, με το ελεύθερο πνεύμα, τη φιλεργία και την αγωνιστική διάθεση των Ηπειρωτών και με τις προσδευτικές τάσεις ορισμένων Μητροπολιτών και λογίων, η 'Ηπειρος, τότε, αντιστάθηκε στον εξισλαμισμό, συγχρότησε αστικά κέντρα, αφαιρίσας γέες αντιλήψεις και δημιουργήσεις τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη οικονομικών, κοινωνικών και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων.

3.- Μέσα σ' αυτό το κλίμα και με αυτές τις τάσεις στον ευρύτερο και τον τοπικό χώρο, λειτουργούν σε πόλεις, κωμοπόλεις και μεγάλα μοναστήρια της Ηπείρου Σχολές, που αποτελούν φυτώρια διδασκάλων.

Οι Σχολές αυτές κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες. Στη μία κατηγορία είναι δυνατόν να περιληφθούν οι ιστορικές Σχολές, που λειτουργούσαν σε όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας με ένα μόνο κύκλο μαθημάτων, του κύκλο μαθημάτων γενικής μορφώσεως και δεξιοτήτων χωρίς ακόμη τα ειδικά παιδαγωγικά και φιλοσοφικά μαθήματα με τις ανάλογες διδακτικές ασκήσεις. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι Σχολές, που λειτουργούσαν χυρίως κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ου με τρεις κύκλους μαθημάτων, μαθημάτων δηλαδή εκπαιδευτικής φιλοσοφίας, γενικής μορφώσεως και δεξιοτήτων και ψυχο - παιδαγωγικής καταρτίσεως. Οι Σχολές αυτές λειτουργήσαν στο Κεστοράτι Αργυροκάστρου με την επωνυμία: Ζωγράφεια Δι-

1. Ιστορία του Ελλην. 'Εθνους, Εκδοτική Αθηνών 1975—1978.

δασκαλεία, στα Ιωάννινα υπό τη σέγη της Ζωσιμαίας Σχολής ως Διδασκαλικό Τμήμα και στην Ιερά Μονή της Βελλάς ως Ιεροδιδασκαλείο².

4.- Στην πρώτη κατηγορία Σχολών γίνονται δεκτοί απόφοιτοι κοινών τετρατάξιων δημοτικών σχολείων, παρακολουθούν επί 3—4 χρόνια μαθήματα γλωσσικής καταρτίσεως και γενικής μορφώσεως και μπορούν να σταδιοδρομούν, οι περισσότεροι, ως γραμματιστές, ως υποδιδάσκαλοι και ως διδάσκαλοι ή σε οικογονικούς και κοινωνικούς τομείς ή να συνεχίζουν σπουδές σε ανώτερα σχολεία. Οι Σχολές αυτές λειτουργούν ως τριτάξια ή τετρατάξια Ελληνικά Σχολεία ή Σχολαρχεία. Αξίζει να αναφερθούν οι κυριότερες από αυτές με λίγα σχετικά στοιχεία:

Η Σχολή Δεσποτών: Είναι η αρχαιότερη σχολή των Ιωαννίνων. Λειτούργησε στο Κάστρο από το έτος 1204 και εφεξής με διδάξαντες: τον Μανασσή Πλέσσα, τον Μεταξά, τον Μάξιμο του Πελοποννήσου και τον Νικ. Κούρσουλα.

Η Σχολή Επιφανίου του Ηγουμένου: Ιδρύθηκε το 1648 στα Ιωάννινα με την υλική αρωγή του Ηπειρώτη Επιφανίου, μαθητή της Σχολής των Δεσποτών. Λειτούργησε ως Ελληνική Σχολή ως το έτος 1754 με διδάξαντες τον Σπ. Τριανταφύλλου, τον Λεοντάρη Γίλυκή, τον Μιχ. Μήτρου, τον Παρθ. Κατσούλη, τον Θεοφ. Καβαλάρη, τον Μπαλάνο Βασιλόπουλο, τον Μεθόδιο Αγθρακίτη, τον Αλεξ. Σπανό και τον Μετσοβίτη Τρύφωνα.

Η Σχολή του Γκιούμα: Ιδρύθηκε, επίσης, στα Ιωάννινα, το 1676, με δαπάνες των Ηπειρωτών εμπόρων στη Βενετία Εμμανουήλ και Λεοντάρη Γκιούμα. Λειτούργησε, ως το έτος 1730, με διδάξαντες τον Βησσαρίωνα Μακρή, τον Πατσιο Τσίπουρα, τον Γεώρ. Σουγδουρή, τον Αγαστ. Παπαβασιλείου και τον Μεθόδιο Αγθρακίτη.

Η Μπαλάνειος Σχολή ή Αρχιγυμνάσιον Ιωαννίνων: Αποτελεί συνέχεια της Σχολής Γκιούμα. Λειτούργησε, από το έτος 1730 ως το έτος 1820, με διδάξαντες τον Μπαλάνο Βασιλόπουλο, τον Κοσμά Μπαλάνο και τους Κωνσταντίνο και Αναστάσιο Μπαλανίδη.

Η Μαρούτσειος Σχολή: Ιδρύθηκε στα Ιωάννινα, το 1742, με τη χορηγία των Αδελφών Λάμπρου και Σίμωνα Μαρούτση, εμπόρων στη Βενετία. Το έτος 1754, συγχωνεύτηκε σ' αυτή η Επιφανειος Σχολή και συγέχισε να λειτουργεί, έως το 1805, με το κληροδότηρινα του Επιφανίου. Εδέδαξαν ο σοφός Ευγένιος Βούλγαρης και ο Τρύφων.

2. Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια, Αθήνα, 1968, τ. 3ος, σελ. 88—92.

Η Καπλάνειος Σχολή: Αποτελεί συνέχεια της Μαρουτσείου Σχολής, από το 1805, οπότε ανασυγκρατήθηκε με τη χορηγία του Ζώη Καπλάνη από το Γραιμένο, ειμπόρου στη Ρωσία, και ονομάστηκε Καπλάνειος Πατριαρχική Σχολή. Λειτούργησε, ως το 1820, με διδάξαντες τον περίφημο Αθ. Ψαλίδα και άλλους.

Η Ζωσιμαία Σχολή: Ιδρύθηκε, το έτος 1828, με προσφορά των Αδελφών Ζωσιμάδων. Λειτούργησε στην αρχή με την επωνυμία: «Γενικόν Σχολεῖον» και έπειτα με την επωνυμία: «Ζωσιμαία Σχολή» με δύο βαθμίδες εκπαίδευσεως, το 3/τάξιο Ελληνικό Σχολεῖο και το 4/τάξιο Γυμνάσιο. Από το 1905, στεγάστηκε σε γέο περικαλλές διδακτήριο. Εδίδαξαν ο Γεώρ. Αίσωπος ή Κρανάς, ο Αγαστ. Σακελλάριος, ο Σπ. Μανάρης, ο Μιλτ. Πανταζής, ο Π. Αραβαντινός, ο Στ. Ράδος, ο Γ. Σωτηριάδης, ο Γ. Καλούδης κ.ά. Την εποπτεία της Σχολής είχε η Εφορευτικοπεία των Αγαθοεργών Καταστημάτων της Ιεράς Μητροπόλεως Ιωαννίνων.

Η Σχολή των Φιλανθρωπινών ή του Σπανού: Ιδρύθηκε στο Νησί Ιωαννίνων, το 1292, από τον Μιχ. Φιλανθρωπινό. Λειτούργησε, ως το έτος 1758, με διδάξαντες τους Φιλανθρωπινούς: Μιχαήλ, Μακάριο, Νεόφυτο, Ιωσαφάτ και Ιωάννη, τον Μάξιμο Πελοποννήσιο και τον Σπανό.

Η Σχολή της Μονής Στρατηγοπούλου ή Ντήλιου: Ιδρύθηκε επίσης στο Νησί, τον 14ο αιώνα, με τη χορηγία του Στρατηγοπούλου και Γ. Ντήλιου. Λειτούργησε, ως τις αρχές του 17ου αιώνα, με διδάξαντες τον Μακάριο Τσεχούλη, τον Μαγασσή Πλέσσα, τον Νήφωνα Μεταξά και τον Γεράσ. Τσεχούλη.

Η Αβακούμειος Ιερατική Σχολή: Ιδρύθηκε στο Νησί, το 1870, από τον Ηγούμενο Αβακούμη με έγκριση του Μητροπολίτη Σωφρονίου και του Πατριαρχείου. Λειτούργησε, ως το 1922, ως τριτάξια και αργότερα ως τετρατάξια ιερατική σχολή με σκοπό τη μόρφωση ιερέων, που θα μπορούσαν να εκτελούν και έργο διδασκάλου. Εδίδαξαν ο Απ. Πρωτοπαπάς, ο Μελέτιος και ο Γρηγόριος.

Σχολές, που υπήρξαν φυτώρια μεταξύ άλλων και κυρίως διδασκάλων, λειτούργησαν, τον 18ο και 19ο αιώνα, με τη μορφή Ελληνικών Σχολείων ή Σχολαρχείων στην Άρτα, τους Καλαρρύτες, το Μέτσοβο, το Ζαγόρι, την Κόνιτσα, τη Μοσχόπολη, την Κορυτσά, τη Χειμάρρα, το Δέλβινο, το Λάμποβο, το Αργυρόκαστρο, το Δελβιγάκι, τη Ζίσσα, την Παραμυθιά, την Πρέβεζα και τα μεγαλύτερα μοναστήρια με διδάξαντες: τον Αθαν. Νικολόπουλο, τον Μόστρα, τον Στυγνή, τον Ζαρζούλη, τον Χριστοδούλιδη, τον Χρύσανθο, τον Λεοντιάδη, τον Καβαλιώτη, τον Οικονομίδη, τον Σακελλάριο κ.ά.

Από τις Σχολές αυτές, η Σχολή των Δεσποτών, του Επιφανίου, του Γκιούμα με τον Βησσαρίωνα Μακρή στα πρώτα χρόνια, η Μπαλάνγειος και οι Σχολές στο Νησί και στα Μοναστήρια υπηρέτησαν, με τα διδασκόμενα μαθήματα, ως εκπαιδευτικό ιδεώδες του θρησκευτικό και κλασσικό Ανθρωπισμό. Κατά το ιδεώδες αυτό, οι σκλάδοι Ἑλληνες θα πρέπει να εκπαιδεύονται, για να αποκτήσουν την εσωτερική και εξωτερική ελευθερία, γιατί ως άνθρωποι έχουν μεγάλη αξία λόγω της αθανασίας της ψυχής των, που θέλει να αγαπά, αλλά και λόγω του λογικού στοχασμού τους, που θέλει να φωτίζει και να οργανώνει τον κόσμο με τη δύναμη του Λόγου. Γι' αυτό, διδάσκονται εκεί συστηματικά: τα ιερά γράμματα, τα αρχαία κείμενα, η γραμματική της αστικής γλώσσας, η ελληνική φιλοσοφία και η αριθμητική. Οι Σχολές φροντίζουν και μάχονται για την ασφάλεια της ελληνο-χριστιανικής παιδείας από τον κίνδυνο των ευρωπαϊκών ιδεών, των πειραμάτων, της Δυτικής Καθολικής Εκκλησίας και του εξισλαμισμού. Βλέπουν με σκεπτικισμό τη νέα τάξη πραγμάτων στην Ευρώπη, ενώ θεωρούν δοκιμασμένες και κατάλληλες τότε για το έθνος τις ορθόδοξες χριστιανικές αξίες.

Οι άλλες Σχολές, η Σχολή του Γκιούμα με τον Σουγδουρή, τον Παπαδασιλείου και τον Ανθρακίτη, η Μαρούτσειος με τον Βούλγαρη, η Καπλάνειος με τον Ψαλίδα, η Ζωσιμαία με τον Σακελλάριο και τον Μανάρη και οι Σχολές του 19ου αιώνα στις άλλες Ηπειρωτικές πόλεις καλλιεργούν ως εκπαιδευτικό ιδεώδες του θρησκευτικό, γεωκλασσικό και επιστημονικό Ανθρωπισμό. Κατά το ιδεώδες αυτό, οι Ἑλληνες θα πρέπει να εκπαιδεύονται, για να ελευθερωθούν εσωτερικά και εξωτερικά, γιατί κυρίως έχουν αξία ως δημιουργήματα λογικά και ικανά για έρευνες και πειραματισμούς στα φαινόμενα της φύσεως και της ζωής αλλά και ως πλάσματα κατ' εικόνα Θεού διαμορφωμένα, που επιζητούν κυρίως την επίγεια ευτυχία τους. Γι' αυτό, διδάσκονται εκεί η κατήχηση, τα αρχαία κείμενα, η γραμματική ανάλυση, η νεοελληνική γλώσσα, η αριθμητική αλλά και η ευρωπαϊκή φιλοσοφία, οι φυσικές επιστήμες, η γεωγραφία, η κοσμογραφία, η ιστορία και οι ξένες γλώσσες. Οργανώνονται βιβλιοθήκες, εργαστήρια, εορτές και τυπογραφεία. Χρησιμοποιούνται ως μέθοδοι διδασκαλίας: η αλληλοδιδακτική, η «πολλαπλή ψυχαγωγία», η συγκέντρωση της ύλης, η έρευνα, η συζήτηση και οι πειραματισμοί. Οι διδάσκοντες έχουν ευρύτερες σπουδές στην Ευρώπη (οι περισσότεροι) και συγγράφουν οι ίδιοι ήδη ήδη, που χρησιμοποιούνται από τους μαθητές των, όπως είναι η «Γεωγραφία» του Μήτρου, τα «Μαθηματικά» του Ανθρακίτη, η «Λογική» του Βούλγαρη, η «Αληθής Ευδαιμονία» του Ψαλίδα, ήδη ήδη στα οποία διατυπώνονται γένες επιστημονικές θέσεις και πολιτικές και ηθικές ιδέες ανάλογες προς εκείνες, που διδάσκονται και γράφονται στις χώρες της Ευρώπης.

Όλες όμως ανεξαιρέτως οι Σχολές, είτε με το ένα είτε με το άλλο ιδεώ-

δες, έδωσαν το φως μιας ευρύτερης ελληνο - χριστιανικής και ταυτόχρονα ευρωπαϊκής παιδείας. Οι απόφοιτοι των Σχολών αυτών, που προσλαμβάνονταν οι περισσότεροι ως διδάσκαλοι στα κοινά (δημοτικά) και, οι καλύτεροι, και στα ελληνικά σχολεία, διακρίνονταν για την εξαιρετη, για την εποχή τους, γλωσσική και φιλολογική κατάρτιση, τη θρησκευτική πίστη, την κατοχή σε επαρκή βαθμό των σύγχρονων πορισμάτων των θετικών επιστημών και τη φλογερή εθνική συνείδηση. Αν δεν είχαν την ειδική ψυχοπαιδαγωγική κατάρτιση με ιδιαίτερα μαθήματα, είχαν όμως τραφεί με τις ψυχοπαιδαγωγικές ιδέες από τα κείμενα των συγγραφέων της κλασσικής αρχαιότητος και των Πατέρων της Εκκλησίας, είχαν φωτιστεί με το διδακτικό υπόδειγμα των καθηγητών τους και ζούσαν μέσα τους αληθινό πάθος παιδαγωγίας. Το έργο τους απέδειξε ότι ήταν ενθουσιώδεις διδάσκαλοι και λαμπαδηφόροι, οι περισσότεροι, του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Γι' αυτό και ο Νεόφυτος Δούκας, για τους διδασκάλους, που αποφοιτούσαν π.χ. από τις Σχολές των Ιωαννίνων, γράφει: «Ἐκ τῶν σχολείων τῶν Ἰωαννίνων ἐξερρύησαν ρύσκες ἵκανοι νὰ ποτίσωσι τὴν διψῶσαν Ἐλλάδα καὶ μάλιστα ἐν τῷ μεγίστῳ ἐκείνῳ αὐχμῷ. Ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτῶν, ὡς ἀπὸ μέσου τοῦ ποταμοῦ, ἔχέοντο κατὰ πάσας τὰς πόλεις καὶ καταρδεύοντες αὐτὰς μὲ τῶν λόγων τὰ πότιμα νόματα ἀγέστησαν σπέρματα πολλαπλάσια»³.

5.- Οι Σχολές της δεύτερης κατηγορίας για τη μόρφωση διδασκάλων με τρεις κύκλους μαθημάτων, μαθημάτων εκπαιδευτικής φιλοσοφίας, γενικής μορφώσεως και ψυχοπαιδαγωγικής καταρτίσεως, λειτούργησαν, όπως είπαμε, στο Κεστοράτι - Αργυροκάστρου ως Ζωγράφεια Διδασκαλεία (1874—1891), στα Ιωάννινα ως Διδασκαλικό Τμήμα της Ζωσιμαίας Σχολής και στην Ιερά Μονή Βελλάς ως Ιεροδιδασκαλείο. Για τα Ζωγράφεια Διδασκαλεία στο Κεστοράτι θα μιλήσομε εκτενέστερα σε επόμενο κεφάλαιο, αφού, άλλωστε, αυτό είναι και το κύριο θέμα της μελέτης αυτής. Για να συμπληρωθεί, όμως, η εικόνα για τις σχολές μορφώσεως διδασκάλων στην Ήπειρο, κατά τους χρόνους της πουρκοκρατίας, κρίνεται απαραίτητο να αναφερθούν, στη συνέχεια, μερικά στοιχεία για το Διδασκαλικό Τμήμα της Ζωσιμαίας Σχολής και για το Ιεροδιδασκαλείο Βελλάς.

Το Διδασκαλικό Τμήμα της Ζωσιμαίας Σχολής στα Ιωάννινα: Το έτος 1878, ο Σύλλογος των καθηγητών της Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων, με Διευθυντή τον Γιαννιώτη Σπυρ. Μανάρη, συτάσσει και θέτει σε ισχύ νέο Κανονισμό για τη λειτουργία της Σχολής. Σύμφωνα με τον Κανονισμό αυτόν, η Σχολή θεομάζει τους γέους: α) για ανώτε-

3. Λώλη Σ., Αἱ θρησκευτικαὶ ιδέαι του Ν. Δούκα, 1949, Αθῆνα.

ρες πανεπιστημιακές σπουδές, 6) για την άσκηση του διδασκαλικού επαγγέλματος και γ) για το εμπορικό επάγγελμα. Έτσι, για πρώτη φορά, καθιερώνεται στη Σχολή, μετά το 4/τάξιο Γυμνάσιο, μία επί πλέον τάξη, που αποτελεί το Διδασκαλικό Τμήμα, για τη μόρφωση, με ιδιαίτερο πρόγραμμα, λειτουργών για τα δημοτικά και ελληνικά σχολεία⁴.

Στο Θ' κεφάλαιο του Κανονισμού ορίζονται τα εξής μαθήματα: ιστορία της φιλοσοφίας, μεταφυσική, ηθική, παιδαγωγική, παιδαγωγικό φροντιστήριο, ψυχολογικό φροντιστήριο, ελληνική και ρωμαϊκή γραμματολογία, ποιητική, μετρική, ρητορική, στοιχειώδης αρχαιολογία, ιστορία της νεοελληνικής φιλολογίας, φυσική ιστορία, υγιεινή και γεωργική.

Οι καθηγητές όφειλαν να είναι «εύδοκημούντες τῆς φιλολογίας διδάκτορες ἢ τούλαχιστον εύδοκημώτατοι τοῦ Πανεπιστημίου ἀποφοιτηταί, ἔμπειροι τοῦ ἔργου, ιτρόπου καὶ ἥθος ἀνεπίληπτα ἔχοντες ὡς καὶ εύσέβειαν ἀκραιφνῆ καὶ παρέχοντες δείγματα προθυμίας διδακτικῆς καὶ παιδαγωγικῆς». Στο Τμήμα διδάχεν οι εκλεκτοί εκπαιδευτικοί: Σπ. Μανάρης, Μιλτ. Πανταζής, Γ. Κώνστας, Γ. Σωτηριάδης, Αλεξ. Ζαμαρίας, Αν. Ζιάκκας, Γ. Καλούδης κ.ά. με ειδικές σπουδές, οι περισσότεροι, σε χώρες της Ευρώπης.

Ως προς τη μέθοδο διδασκαλίας ορίζονται τα εξής αξιοπρόσεκτα: «Οἱ διδάσκοντες διφείλουσιν ἐκ παντὸς ιτρόπου νὰ ἀποφεύγωσι τὴν παθητικὴν διδασκαλίαν ἐν πᾶσι τοῖς μαθήμασι, ἀγοντες τοὺς οἰκείους μαθητὰς εἰς τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτενέργειαν, παρ' αὐτῶν πρῶτον ἀπαιτοῦντες καὶ ἐν ὑπομονῇ περιμένοντες ἢ ἐξήγησιν ἢ ἀπάντησιν καὶ ὕστερον αὐτοὶ ἐξηγοῦντες καὶ εὔρυτερον ἀναπτύσσοντες καὶ διεξερχόμενοι. Πολλῷ δὲ μᾶλλον διφείλουσι νὰ μὴ προλαμβάνωσι τὰς τῶν μαθητῶν ἀποκρίσεις, μηδὲ μίαν μόνην λέξιν ἢ μίαν μόνη συλλαβῆν γὰρ ἀπολείπωσιν αὐτοῖς πρὸς ἀπάντησιν, πάσας τὰς ἄλλας αὐτοὶ προλαμβάνοντες».

Για τις σχέσεις καθηγητών και μαθητών και την παιδογομία ορίζονται τα εξής αξιόλογα, που μπορούν να ταυτίζονται με σύγχρονες παιδαγωγικές αντιλήψεις: «Πᾶσαν τῶν μαθητῶν πρόσκλησιν, προτροπήν, παραίνεσιν ἢ ἐπίπληξιν νὰ περιβάλλωσι διὰ τῆς ἀκρας περὶ τὴν φράσιν καὶ τὰ σχήματα εὐγενείας, προσέχοντες πάντοτε, ὥνα μένωσιν ἐντὸς τῶν ὅριων τῆς πατρικῆς ἀξιοπρεπίας καὶ τεμνότητος, ἢτις ὑποδηλοὶ τὴν θέσιν τῶν μαθητῶν... Ἐν ταῖς ἐλλειψεσιν ἢ τοῖς πταίσμασι τῶν μαθητῶν νὰ συνέχωσι τὴν τυχὸν ὑπερβολικὴν ὀργήν, τὰς μεγάλας φωνὰς καὶ τὰ ἀτοπα σχήματα, ἐκφαίνοντες μᾶλλον λύπην καὶ συμπάθειαν ἐπὶ τῷ πταίσματι ἢ ὀργὴν καὶ ἀγανάκτησιν ὡς ἐπὶ ἀδικήσαντι».

Η Σχολή διέθετε πλούσια βιβλιοθήκη και εργαστήριο φυσικής. Οργάνων εορτές και εκδρομές. Παρείχε υποτροφίες με χορηγία των «Ελεών» της

4. Σιωμόπουλος Δ., Ηπειρωτικά, Ιωάννινα 1975, σελ. 145—158.

I. Μητροπόλεως Ιωαννίνων σε μαθητές «παρεχομένους ἔχέγγυα φιλοιαθείας καὶ δείγματα κοσμιότητος περὶ τὰ ἥθη καὶ καλῆς συμπεριφορᾶς».

Το Διδασκαλικό Τμήμα ως, μία επί πλέον, 5η τάξη, συγχωνεύτηκε, σε σύντομο χρονικό διάστημα, στην 4η, τελευταία, τάξη του Γυμνασίου και συνέχισε τη λειτουργία του ως το έτος 1913, έτος της απελευθερώσεως, οπότε ιδρύθηκε, με ειδικό Νόμο του Ελληνικού Κράτους, το Διδασκαλείο Ιωαννίνων. Έτσι, η Ζωσιμαία Σχολή, με το τμήμα αυτό, παρασκεύαζε, με τρεις κύκλους μαθημάτων, επί 35 χρόνια, διδασκάλους με φιλοσοφική, γενική και παιδαγωγική μόρφωση.

Το Ιεροδιδασκαλείο Βελλάς: Το έτος 1911, ο τότε Μητροπολίτης Βελλάς και Κονίσης και έπειτα Μητροπολίτης Ιωαννίνων και Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σπυρίδων Βλάχος διαπιστώνει τη θλιβερή εκκλησιαστική και εκπαιδευτική κατάσταση της επαρχίας του και πιστεύει ότι η κατάσταση αυτή μπορεί να θεραπευτεί με μορφωμένους κληρικούς και διδασκάλους. Γι' αυτό, ιδρύει, με έγκριση του Πατριαρχείου, Ιεροδιδασκαλείο εθνικής και κοινωνικής αποστολής στη Μονή Βελλάς.

Σκοπός του Διδασκαλείου είναι η κατάρτιση ιερέων και διδασκάλων, οι οποίοι θα πρέπει να αποδαίνουν, κατά τη διατύπωση του ιδρυτού, «σθεναροί καὶ ἐπιστήμονες συστηματικοὶ ἐργάται τῆς ποθητῆς ἀνορθώσεως τῆς ὑπαίθρου χώρας».

Ειδικότερα, ο αείμνηστος Σπυρίδων επίστευε, όπως έγραψε, ότι «εἰς τὸ Ιεροδιδασκαλεῖον Βελλάς, ἐπὶ τετραετίαν ἀρτίως μορφούμενοι καὶ εἰς προτύπου χαρακτῆρος προαγόμενοι, θὰ ἐσφυρηλατοῦντο οἱ μέλλοντες ἀναγμορφωταί, ὡς δημοδιδάσκαλοι μὲν κατ' ἀρχὰς πεπροικισμένοι διὰ παιδαγωγικῶν καὶ γεωπονικῶν γγώσεων ἀναγκαιοτάτων εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ ἐν ἀλγεινῇ γάρ-κῃ διατελοῦντος χωρικοῦ γεωργοῦ, ὡς ἵερεῖς δὲ καὶ ἐφημέριοι εἴτα τῆς ἑαυτῶν πατρίδος, δυνάμενοι διὰ τοῦ εὐσταθοῦς καὶ τελείου πλέον Ἑλληνορθοδόξου χαρακτῆρος των γὰ διδάσκωσιν ἔκαστος, ἔργῳ τε καὶ λόγῳ, τοὺς ἑαυτῶν συμπατριώτας τὰ ἵερά διδάγματα τῆς ἀνορθώσεως τοῦ ἐθνικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τοῦ ἐκφυλισθέντος ἀτυχῶς Ἡπειρώτου χωρικοῦ»⁵.

Γι' αυτό, επιλέγει παιδιά φτωχών και εγάρετων οικογενειών με πνευματικά διαφέροντα και ήθος, τα προσλαμβάνει δωρεάν σε οικοτροφεία των κωμοπόλεων της επαρχίας του, για να φοιτήσουν στα εκεί λειτουργούντα Ελληνικά Σχολεία επί τέσσερα χρόνια. Κατόπιν, τα εισάγει στο Ιεροδιδασκαλείο, όπου φοιτούν δωρεάν ως οικότροφοι, επί τέσσερα ακόμη χρόνια, και αποκτούν γενικές, παιδαγωγικές και γεωπονικές γγώσεις και δεξιότητες.

5. Πνευματικές Φυσιογνωμίες του Πωγωνίου, Ένωση Πωγωνητών, Ιωάννινα 1984, σελ. 105—106.

Διδάσκονται τα εξής μαθήματα: Θρησκευτικά, εκκλησιαστική ρητορική, παιδαγωγική, φυχολογία, παιδονομία, ειδική διδακτική, μεθοδικές διδακτικές ασκήσεις, φυσικό - μαθηματικά, γεωπονικά, μουσική, καλλιτεχνικά, ελληνική γλώσσα με κείμενα αρχαίων και εκκλησιαστικών συγγραφέων, γεωγραφία και γυμναστική.

Ο κανονισμός λειτουργίας της Σχολής ακολουθεί τον κανονισμό λειτουργίας της Σχολής της Χάλκης.

Πρώτος Διευθυντής διετέλεσε ο Δημήτριος Ευθυμίου, διδάκτωρ της θεολογίας και μετέπειτα Μητροπολίτης, και πρώτος καθηγητής ο Ματθαίος Ζήσης ή Καρπούζης.

Για την αντιμετώπιση των εξόδων λειτουργίας του Ιεροδιδασκαλείου, ο Μητροπολίτης Σπυρίδων απευθύνεται σε φιλογενείς Ηπειρώτες και στον Ηπειρωτικό Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο Κωνσταντιγουπόλεως και κατορθώνει να έχει εγισχύσεις. Με τα έσοδα του αγροκτήματος της Μονής αντιμετωπίζει επίσης μέρος των δαπανών.

Η Σχολή λειτουργησε κατά το σχολικό έτος 1911—12, διέκοψε το έτος 1912—13 λόγω των Βαλκανικών πολέμων και, μετά την απελευθέρωση, το 1913, συνέχισε το έργο της, αναγνωρίστηκε από το Ελληνικό Κράτος και αναπροσάρμοσε τα προγράμματά της (1926—27). Παρασκεύαζε εκλεκτούς ιερείς και διδασκάλους, που εκάλυπταν τα κενά σε χωριά της κεντρικής και βορείου Ηπείρου. Σήμερα, λειτουργεί ως Εκκλησιαστική Παιδαγωγική Ακαδημία και πριτάξιο Λύκειο.

Εκπαιδευτικό ιδεώδες των Ζωγραφείων Διδασκαλείων (όπως θα ιδούμε αναλυτικότερα), του Διδασκαλικού Τμήματος της Ζωσιμαίας Σχολής και του Ιεροδιδασκαλείου Βελλάς ήταν ο χριστιανικός, νεοκλασσικός και επιστημονικός ανθρωπισμός. Κατά το ιδεώδες αυτό, οι μέλλοντες διδάσκαλοι θα έπρεπε να ισυναιρέσουν και να ζυμώσουν μέσα στη συνείδησή τους τα πνευματικά αγαθά της κλασσικής, βυζαντινής και νεοελληνικής δημιουργίας, τα σύγχρονα τότε πορίσματα των ανθρωπολογικών και θετικών επιστημών, τις κοινωνικές και πολιτικές εμπειρίες, που έρχονταν από την Ευρώπη, τα παιδαγωγικά διδάγματα του Πεσταλότσι και του Ερβάρτου, όπως τα ερμήνευαν οι παιδαγωγοί Χαρ. Παπαμάρκου, Σπαθάκης, Σακελλαρίδης, Βρατσιάτος και Λάμψας, και τα αυτήματα των καιρών τους για τις εθνικές τότε διεκδικήσεις και την ηθική εξυγίανση των πολιτικών και κοινωνικών πραγμάτων στο ελεύθερο Ελληνικό Κράτος.

Με όλα αυτά, οι σπουδαστές θα σφυρηλατούσαν τη γνωστική, ηθική, μεταφυσική και εθνική τους συγείδηση. Έτσι, θα ιέχαν την ικανότητα και τη διύληση να εκπαιδεύουν τα τέχνα των σκλαβωμένων ακόμη Ηπειρωτών με μια εκσυγχρονισμένη παιδαγωγική και κοινωνική ιδεολογία. Και στην προσδο-

κλα αυτή ανταποκρίθηκαν με το έργο τους στα δημοτικά και ελληνικά σχολεία, που υπηρέτησαν. Στις αίθουσες των σχολείων, που διδαχαν οι πτυχιούχοι των Διδασκαλείων αυτών, συντελέστηκαν βαθιές διεργασίες στη συγείδηση των μικρών μαθητών και έτσι προήλθαν οι μαχητές των Ηπειρωτικών Εθελοντικών Σωμάτων, οι γεότεροι ευεργέτες του έθνους και οι φίλεργοι και φιλοπρόδοι Ηπειρώτες, που συμμετείχαν δραστήρια στην πολιτική, οικονομική και πνευματική αναγέννηση της Ελλάδος κατά τις τρεις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα⁶.

6.- Από τα παραπάνω μπορεί να διατυπώσει κανείς τα εξής συμπεράσματα:

Φιλογενείς Ηπειρώτες, κατά τη διάρκεια τεσσάρων και πλέον αιώνων σκλαβιάς, καθιστούσαν τον πλούτο τους «έλπιδος ταύμετον» για την παιδεία. Ίδρυαν και συντηρούσαν πρωτοπορειακές Σχολές στον Ηπειρωτικό χώρο, που αποτελούσαν φυτώρια διδασκάλων. Πρόκειται για Σχολές με μια μοναδική πυκνότητα παιδευτικών πράξεων και με ευρεία τοπική και χρονική έκταση.

Οι Σχολές της πρώτης κατηγορίας, με τον ένα μόνο κύκλο μαθημάτων, παρασκεύαζαν για το έθνος αρχαιολάτρες και χριστολάτρες διδασκάλους ή λαμπαδηφόρους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Οι Σχολές της άλλης κατηγορίας, με τους τρεις κύκλους μαθημάτων, τα Διδασκαλεία, επιτελούσαν, όπως ήταν φυσικό με την επελθούσα εκπαιδευτική πρόοδο, συστηματικότερο μορφωτικό έργο, παρείχαν περισσότερα φώτα στους τροφίμους των και τους ετοίμαζαν αρτιότερα για το διδασκαλικό επάγγελμα με εκσυγχρονισμένες ιδέες και μεθόδους.

Οι διδάξαντες στις Σχολές αυτές, παρά τις πενιχρές απολαυσές των, την επαγγελματική ανασφάλεια, τις δυσκολίες της ζωής και τα φτωχικά μέσα στο διδακτικό έργο τους, υπήρξαν, πέρα από την οποιαδήποτε μόρφωσή τους, κυρίως αφοσιωμένοι στην παιδεία λειτουργοί. Ζούσαν, φαίνεται, έντονα μέσα τους το ανθρώπινο πνευματικό στοιχείο με τις τάσεις για την αλήθεια, την αρετή, την ομορφιά, την αγάπη και την ευσέθεια και μοχθούσαν ευσυγείδητα για εκκολαφθεί και να καρποφορήσει αυτό το στοιχείο και στους σπουδαστές των, για να διαιωγίζεται έτσι, με αυτούς, και στους άλλους ανθρώπους. Ήσαν, κατά ένα τρόπο, οι περισσότεροι, φορείς πάθους παιδαγωγίας.

Οι απόφοιτοι των Σχολών αυτών, που σταδιοδρομούσαν ως διδάσκαλοι, λιγοστοί κάθε φορά σε σχέση με τις εκπαιδευτικές τότε ανάγκες, φύτευαν στις συνειδήσεις των μικρών μαθητών τους, μαζί με τα γράμματα, τις γνώσεις και τον πόθο της ελευθερίας, και σπέρματα εντυμότητος και φιλογένειας, σπέρ-

6. α) Κίτσου Κων., Ο Ηπειρωτικός Διαφωτισμός κατά τους χρόνους της τουρκοκρατίας, Ιωάννινα, 1978. β) Λέφκη Χρ., Ιστορία της εκπαιδεύσεως, Αθήνα 1942.

ματα ήθους, που φύτρωγαν έπειτα στις ανδρούμενες ψυχές των και καρποφορούσαν, για να δώσουν όλα εκείνα τα στοιχεία, που συγέθεσαν την επωνυμία στη γενέτειρά τους: «Εύανδρος Ἡπειρος».

Γενικότερα, θα μπορούσαμε να συμπεράνομε ότι πρόκειται για μια διαρκή εκπαιδευτική προσπάθεια 400 ετών, που αποσκοπούσε κυρίως στη διάσωση, τον εμπλουτισμό και τον εκσυγχρονισμό της Ελληνικότητος των κατοίκων της ενιαίας τότε Ηπείρου, μιας Ελληνικότητος, που διαμορφωνόταν με το συνεχώς αγανεούμενο παιδαγωγικό ιδεώδες του χριστιανικού, γεοκλασικού και επιστημονικού Αυθρωπισμού.

Η προσπάθεια αυτή δεν θα καρποφορούσε, αν δεν είχε την οικογονική στήριξη, όπως τούσαμε και παραπάνω, φιλογενών Ηπειρωτών, οι οποίοι διέθεταν σοβαρά χρηματικά ποσά στα εκπαιδευτικά ιδρύματα και στους λογίους για τις πνευματικές των δραστηριότητες. Ένας από τους πολλούς αυτούς χορηγούς της παιδείας ήταν και ο Χρηστάκης Ζωγράφος από το Κεστοράτι Αργυροκάστρου.

II.- Ο ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩΝ ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ (1820—1898)

1.- Σε ένα μικρό χωριό, το Κεστοράτι, της επαρχίας Λιούντζης (Λιντζούριας) περιφερείας Αργυροκάστρου της Βορείου Ηπείρου, γεννιέται, στις 6 Δεκεμβρίου 1820, ο Χρηστάκης Ζωγράφος. Ο πατέρας του, Βίκτωρ Ζωγράφος, είχε ταξιδεύει στην Κωνσταντινούπολη και εργαζόταν εκεί ως έμπορος και μικροτραπεζίτης¹.

Ο Χρηστάκης μαθαίνει τα πρώτα γράμματα στο Δημοτικό σχολείο του χωριού του. Σε ηλικία 11 ετών, φοιτά, επί τρία χρόνια, στη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων.

Ύστερα από τις σπουδές του αυτές, πηγαίνει στην Κωνσταντινούπολη και αρχίζει την επαγγελματική του σταδιοδρομία με μικροτραπεζίτικές επιχειρήσεις κοντά στον πατέρα του. Αφού απέκτησε αρκετές σχετικές εμπειρίες, συνεταιρίζεται με τον συμπατριώτη του Μιχ. Δήμου και θέτει μαζί του σε λειτουργία γραφείο τραπεζίτικών επιχειρήσεων. Μετά από λίγα χρόνια, πεθαίνει ο συνεταίρος του, οπότε συγχίζει μόνος του πλέον τη λειτουργία του γραφείου. Αναπτύσσει πολλαπλές τραπεζίτικές δραστηριότητες και, με την ευφυΐα, την οξυδέρκεια και την ευσυγειδησία του, κατορθώνει, σε σύντομο χρονικό διάστημα, να αναδειχθεί σε έναν από τους πρώτους τραπεζίτες στην Κων-

1. Νεώτερο Εγκυκλοπ. Λεξικό «ΗΛΙΟΣ», τ. 8ος, σελ. 830.

σταντινούπολη. Δανείζει εμπόρους και επιχειρηματίες και αυτήν ακόμη την τουρκική κυβέρνηση. Συμμετέχει ως μέτοχος στην ίδρυση της γενικής εταιρείας του οθωμανικού κράτους και της εταιρείας των τροχιοδρόμων. Φημίζεται στους κύκλους του επαγγέλματός του για τις οικονομολογικές γνώσεις του και την πλούσια πείρα του. Ορίζεται μέλος της επιτροπής προϋπολογισμού του τουρκικού κράτους και ιδιαίτερος πραπεζίτης του Σουλτάνου Μουράτ Ε'. Όλες αυτές οι εργασίες του προσκομίζουν αρχετά κέρδη και, με το πατρογονικό πνεύμα της οικονομίας, έχει πάντοτε στη διάθεσή του αρχετά χρηματικά κεφάλαια, που του επιτρέπουν να κινείται άνετα στις επιχειρήσεις και να διατηρεί σταθερές πηγές εσόδων².

ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ (1820—1898) από το Κειμοράτι Αργυρουράσιδον, τριαπεζίτης στην Κωνσταντινούπολη, μεγάλος ευεργέτης της Εκκλησίας και των Εθνους, ιδοντής των Ζωγραφείων Διδασκαλείων. (Φωτογρ. από το Ημερολόγιο «Δωδώνη», 1896)

2. Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. ΙΒ', σελ. 113.

2.- Η ζωηρή πνευματική κίνηση των Ηπειρωτών στην Κωνσταντινούπολη, οι πράξεις ευποιήσας των συμπατριωτών του προς τη γενέτειρα και ο σενός δεσμός του με δύο εξαίρετες πνευματικές φυσιογνωμίες, τους Ηπειρώτες Νεόφυτο, μητροπολίτη Δέρκων Αγατολικής Θράκης (από Δρυμάδες Πωγωνίου), και Ηροκλή Βασιάδη, ιατροφιλόσοφο, πρόεδρο του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως (από το Δελβινάκι Πωγωνίου), όλα αυτά, μαζί με τα παιδικά του βιώματα στην τουρκοκρατούμενη επαρχία του και στα Ιωάννινα, αποτελούν ευεργετικά ερεθίσματα και προϋποθέσεις, για να ξυπνήσουν και να βλαστήσουν στην ηπειρωτική ψυχή του η φιλογένεια και τα φιλεκπαιδευτικά αισθήματα.

- Έτσι, από το έτος 1860, αρχίζει να αναμιγνύεται στα σοβαρά θέματα του Γένους και της Εκκλησίας. Σχετικά, χρονογράφος του αναφέρει τα εξής:

«Τὸ ἄξιον παρατηρήσεως ἐν τῷ ἀνδρὶ τούτῳ εἶναι ἡ μετὰ τὴν εὐδαιμονίαν καὶ εὐπορίαν του διαγωγή. Λέν συνέλεξε τὸν πλοῦτον, ἵνα, ὡς ὁ φιλάργυρος τοῦ Εὐαγγελίου, τὸν πολλαπλασιάζη ἐπὶ ἴδιῳ μόνον ἀγαθῷ. Τὴν εὐπορίαν τοῦ ἴδιου οἴκου μόνον δὲν ἔθεώρει εὐχαρίστησιν καὶ, ὡς γυνήσιον πέκνον τῆς ἀιυχοῦς χώρας, ἥτις ποδὸς αὐτοῦ καὶ ἄλλα ὡς ταύτῃ ἐξέθρεψε πέκνα, ἐξέτεινε τὰς χεῖρας αὐτοῦ ποδὸς δρεγομένους παιδείας, ἐνίσχυσε τὴν ἐκκλησίαν, ἀνήγειρε μεγαλοπρεπῆ τῶν μουσῶν οἰκοδομήματα καὶ ἐβάσισεν εὐθαρσῶς τὸν ὑποιρέμοντα βραχίονα τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας εἰς δεινὰς διὰ τὸ ἔθνος καὶ κρισίμους περιστάσεις... ...Αἱ θυσίαι τοῦ Ζωγράφου θὰ μείνωσι πάντοτε ἐγκεχαραγμέναι εἰς τὴν μνήμην τοῦ ὑποδούλου Ἐλληνισμοῦ καὶ τὸ διομά του θὰ μνημονεύηται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Δὲν ἐδελεάσθη ποτὲ ὁ μέγας Ἡπειρώτης ἀπὸ τιμᾶς καὶ κόλακείας, δι' ὃν πολλάκις ἐπειράθησαν τὰ τὸν σαγηνεύσωσιν οἱ τοῦ ἐλευθέρου ἐλληνικοῦ κράτους κόλακες. Ἐφρόνει πάντοιε διι πᾶσα θυσία ὑπὲρ φιλανθρωπιῶν σκοπῶν γιγνομένη εἰς Ἀθήνας ἢ εἰς ἄλλην πόλιν τοῦ βασιλείου ἥτιο ματαία καὶ ἀνωφελής. Τὸ κράτος δέον μόνον, ἐκ τῶν πόρων του, τὰ φροντίζη περὶ πούτων. »Αλλως πε, ἵστην οἵ ὅμογενεῖς ουρεισφέρωσι τὸν δεσμόν των ποδὸς τὸ Ἐλληνικὸν Κράτος, ποῖος θὰ βοηθήσῃ τὸν δοῦλον Ἐλληνισμὸν τὸν καταδιωκόμενον καὶ πάσχοντα; Ὁρθὴ ὑπῆρξεν ἡ σκέψις αὕτη τοῦ μεγαθύμου Ἡπειρώτου καὶ ἐτήρησε ταύτην μέχρι τελευταίας πιοτῆς». (Γ. Γάγαρη, «Φωνὴ τῆς Ἡπείρου», 21-8-1898)³.

3.- Ειδικότερα, από το 1860 ως το 1877, διατελεί πρόεδρος του εθνικού μικτού συμβουλίου για την Επιτήματα του υπόδουλου ελληνισμού.

3. «Η φωνὴ τῆς Ηπείρου», Αθήνα, 21-8-1898.

Συμμετέχει στην κίνηση, που αναπτύσσεται από την Κωνσταντινούπολη, για την εμφύχωση των ελληνικών απουδών. Ενισχύει, γι' αυτό τον σκοπό, τον Ελληνικό Φιλολογικό Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως με εκατό (100) λίρες κάθε χρόνο για την έκδοση επετηρίδας και ανεγείρει με δαπάνες του νέο μεγαλοπρεπές κτίριο του Συλλόγου αυτού, μετά την καταστροφή του παλαιού από πυρκαϊά, εξασφαλίζοντας έτσι άγνετους και ωραίους χώρους για τις πνευματικές ιδραστηριάτητες των Ελλήνων φιλολόγων στην Πόλη.

4.- Ιδρύει το «Ζωγράφειο Διαγώνισμα» στην Κωνσταντινούπολη προσφέροντας κάθε χρόνο εκατό (100) λίρες οθωμανικές, για να βραβεύονται δέκα λαογραφικές συλλογές με τα ζωντανά μνημεία της γλώσσας του ελληνικού λαού. Το διαγώνισμα αυτό διατηρήθηκε ως το θάνατό του με την προσφορά του. Ειδικό τεύχος με συλλογές γλωσσικού πλούτου έχει εκδοθεί με δαπάνες του.

5.- Πραγματοποιεί, μετά τις προσπάθειες του Αδ. Κοραή και του Νεοφύτου Δούκα, τη μεγάλη προσδοκία των λογίων του έθνους, την έκδοση δηλαδή των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων. Το 1874, αναλαμβάνει τη δαπάνη για την έκδοση των πεζών και ποιητικών έργων των αρχαίων συγγραφέων υπό την αιγύδα του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως ιδρύοντας έτσι την περίφημη «Ζωγράφειο Ελληνική Βιβλιοθήκη». Στη σχετική επιστολή του προς τον Φιλολογικό Σύλλογο αναφέρει, μεταξύ άλλων, τα εξής:

«Ἐπιθυμῶν τὰ συντελέσω πρὸς ἐμψύχωσιν καὶ προσαγωγὴν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων ἀπεφάσισα τὰ προσφέρω τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ καὶ ἔτος καὶ ἐπὶ δεκαπενταετίᾳν λίρας οθωμανικάς τετρακοσίας πεντήκοντα, δπως χρησιμεύσωσιν ὡς βραβεῖα εἰς ἐκδόσεις Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ εἰς βοηθητικὰ πρὸς εὐχερεστέραν αὐτῶν κατάληψιν συγγράμματα...»⁴.

Η ειδική φιλολογική επιτροπή του Συλλόγου ορίζει στο Πρόγραμμα εργασιών της Βιβλιοθήκης τον σκοπό της προσπάθειας ως εξής:

«Ἡ Ζωγράφειος Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη προτίθεται σκοπὸν πριπλοῦν πρῶτον μὲν καὶ κυριώτερον, δπως τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς κοινότερον καταστήσῃ ἀνάγνωσμα τῆς παρ’ ἡμῖν μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ δι’ ἐκείνους, οἵτινες τραπέντες ἐπ’ ἄλλας ἐπιστήμας ἢ προκαταρκτικὰ ἔργα οὐκ εἰσὶν ἴκανοι ἢ καὶ σιεροῦνται τοῦ χρόνου τοῦ ἀπαντουμένου πρὸς τὴν τελείαν κατάληψιν τῶν θαυμασίων ἔργων ποῦ δακτυνίου πιεύματος τῶν προγόνων δεύτερον δέ, δπως ἀφορμῆς τυγχάνον-

4. Μεγάλη Πατέρα. Εγκυλοπαίδεια, τ. 3ος, σελ. 36.

τες οι Ἐλληνες φιλόλογοι συνιελέσωσι καὶ δύναμιν εἰς τὴν τῆς ὅλης ἐπιστήμης προσαγωγὴν προσφέροντες πᾶν ὃ, τι ἐκ τῆς συγγενεῖας τῆς γλώσσης καὶ τοῦ πνεύματος, τῆς ταυτότητος τῆς χώρας, ἐν ᾧ κατοικοῦσιν, καὶ τῆς ὁμοιότητος πολλῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τυγχάνει μᾶλλον αὐτοῖς γνωστὸν καὶ δυνατὸν ἢ τοῖς ἀλλογενέσιν καὶ τρίτον, δπως οἱ Ἐλληνισταὶ ἀκριβέστερον ἔξειάσαντες τὴν νεωτέρων ἡμῶν γλῶσσαν πρὸς ἀσφαλῆ ἐρμηνείαν πολλῶν τῶν συγγραφέων χωρίων καταστήσωσι διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς ἡμετέρας προσφορᾶς τὴν ἀρχαίαν μητέριν τέλεον πενθάν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῖς ζῶσάν πως καὶ διμονυμένην (Ἄριθμον 3)⁵.

Εξαίρετοι Ἐλληνες καὶ ξένοι φιλόλογοι αναλαμβάνουν καὶ εκδίδουν σε 35 τόμους, με πλούσιες ερμηνευτικές, ιστορικές καὶ γεωγραφικές σημειώσεις, κλασσικά έργα του Αισχύλου, του Σοφοκλή, του Ευριπίδη, του Ησιόδου, του Πλάτωνα, του Ξενοφώντα καὶ του Λυσία. Τα έργα αυτά (σε 1.000 αντίτυπα για κάθε έκδοση) προσφέρθηκαν δωρεάν σε εκπαιδευτικά ίδρυματα του Ελληνισμού, σε φιλολόγους καὶ σε βιβλιοθήκες. Η όλη προσπάθεια, που διακόπηκε μετά του θάνατο του δωρητή, είχε ευεργετικά αποτελέσματα στη διδακτική των γλωσσικών μαθημάτων, στην προαγωγή της γλωσσολογίας καὶ στην πληρέστερη συγειδητοποίηση τόσο από τους φιλολόγους όσο κι από άλλους πνευματικούς ανθρώπους της αξίας του πνευματικού θησαυρού των προγόνων μας.

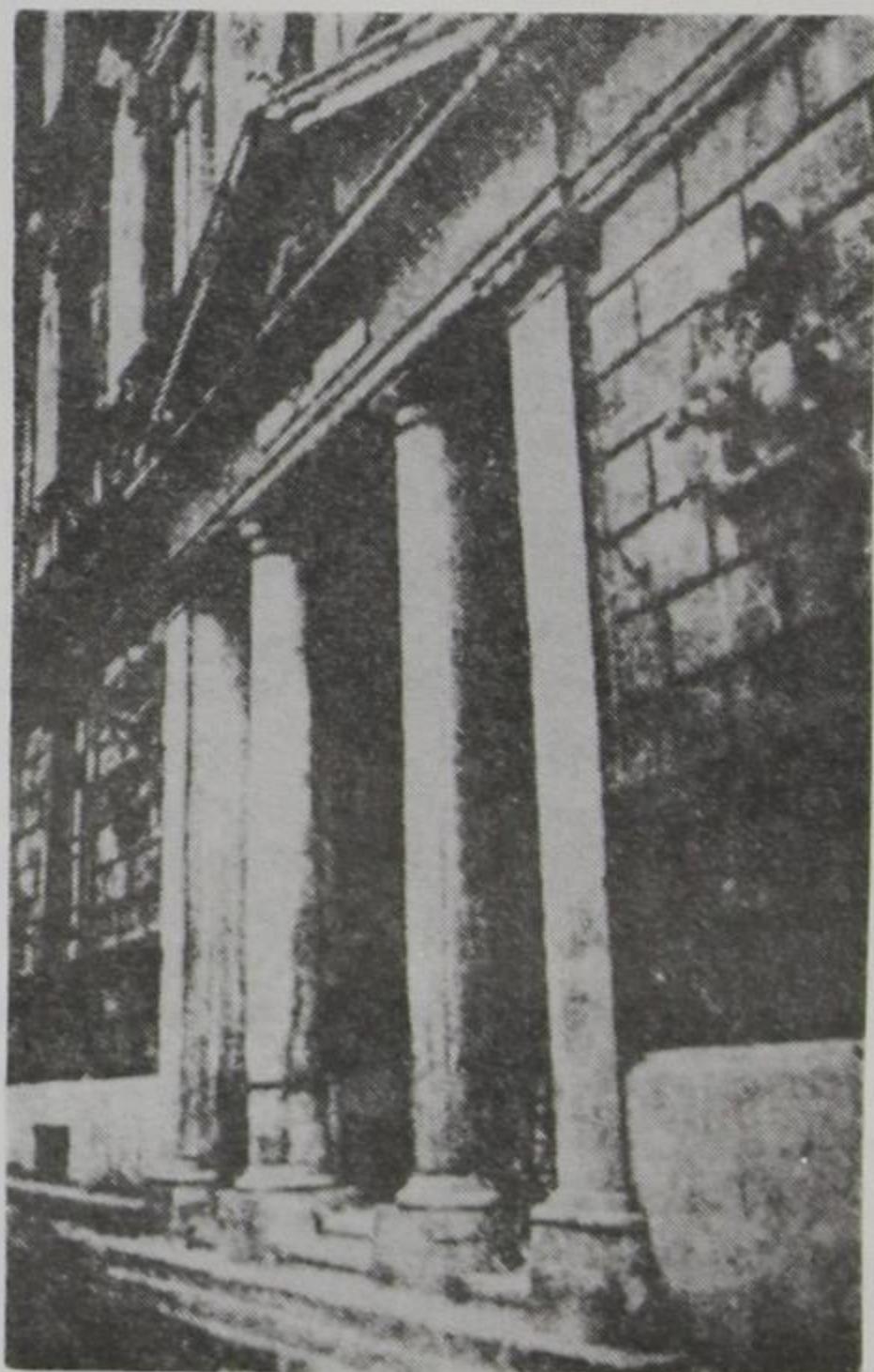
6.- Ιδρύει «Ζωγράφειο Διαγώνισμα» στο Παρίσι καὶ στο Μόναχο προσφέροντας χίλια (1.000) φράγκα κάθε χρόνο για τη δράσειν μελετών σχετικών με τα ελληνικά γράμματα καὶ τις καλές τέχνες.

7.- Ιδρύει, επίσης, καὶ ενισχύει οικονομικά το Ζωγράφειο Παρθεναγωγείο στο Νεοχώριο Βασπόρου καὶ το Ζωγράφειο Γυμνάσιο καὶ Λύκειο στο Σταυροδρόμι Κωνσταντινουπόλεως καὶ προσφέρει σημαντικά χρηματικά ποσά στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης.

8.- Τα φιλογενή του αισθήματα στρέφονται καὶ προς την ιδιαιτερη πατρίδα του, την Ἡπειρο. Βοηθεί οικονομικά τον Ηπειρωτικό Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως, για να αναπτύξει φιλεκπαιδευτικές δραστηριότητες στη σκλαβωμένη γη των προγόνων του. Ενισχύει με πενήντα (50) λίρες κάθε χρόνο την Αδακούμειο Ιερατική Σχολή της Νήσου Ιωαννίνων. Από το 1869 καὶ μετέπειτα, αναλαμβάνει τις δαπάνες για έργα κοινής ωφελείας (ύδρευση, επισκευή νερού ναού, γεκροταφείο, κτίριο σταθμού χωροφυλακής, μυσθοδοσία γιατρού καὶ φύλακα κ.λ.π.) στο χωριό της καταγωγής του.

5. Μεγάλη Παυδαγ. Εγκυκλοπαίδεια, τ. 3ος, σελ. 37.

Δαπανάει ακόμη σοδαρά χρηματικά ποσά για την ανέγερση στο Κεστοράτι διδακτηρίων για τη στέγαση δημοτικού σχολείου, ελληνικού σχολείου, παρθεναγωγείου και διδασκαλείων αρρένων και θηλέων και διαθέτει τακτικές χορηγίες για τη λειτουργία των σχολών αυτών (υποτροφίες, συσσίτια, υματισμός, αμοιβή προσωπικού, εξοπλισμός των σχολείων κ.λ.π.)⁶. Εγισχύει το

*To Ζωγράφειο Γυμνάσιο και Λύκειο στην Κωνσταντινούπολη
(από το Ημερολόγιο Συλλόγου Κωνσταντινουπολιτών 1981)*

Παρθεναγωγείο Αργυροκάστρου (1873) και τα φιλανθρωπικά ιδρύματα στην Άρτα. Για όλα αυτά ανακηρύσσεται επίτιμος Πρόεδρος του Ηπειρωτικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως.

9.- Όταν, το 1881, ελευθερώθηκε η Θεσσαλία, ο Χρηστάκης Ζωγράφος αγοράζει στον Θεσσαλικό κάμπο απέραντα κτήματα και ιδρύει στη Λαζαρίνα

6. α) Λαμπρίδη Ι., Ηπειρωτικά Αγαθοεργήματα, ΕΗΜ, 1971, σελ. 105—110 και 213.

β) Μπέτη Στ., Η Ηπειρωτική Ευποίησα, Ιωάννινα, 1982, σελ. 198—200.